

Recenzija na knjigo *O psihoanalizi povsem odkrito*

Vlasta Polojaz

Knjiga *O psihoanalizi povsem odkrito* je zbirka prispevkov desetih psihoanalitikov hrvaškega psihoanalitičnega društva (*Hrvatsko Psihoanalitičko Društvo*), člana združenja *International Psychoanalytical Association*, ki ga je pred več kot sto leti ustanovil S. Freud. Vsak od njih se loti tematike na pregleden način z željo, da bi bralca seznanil z vse zahtevnejšimi področji psihoanalitične vede s pomočjo primerov iz lastne klinične izkušnje, da bi poenostavil razumevanje v živo tem, ki so sicer težje dojemljive. V teku besedila avtorji postopoma poglobijo temeljne psihoanalitične pojme, ki zadevajo različna življenjska področja. Začne se pri trpljenju posameznika – ki je hkrati tudi najljubše področje psihoanalize – sledi vloga in funkcija oziroma disfunkcija družine, skupin in v zadnjem eseju, ki zaključuje delo, tudi družbe.

Vendar začnimo s prvim prispevkom z naslovom *Na kavču*, v katerem Sanja Boban govori o ljudski radovednosti glede tega, kar se dogaja v psihoanalitikovi sobi, kakor piše v podnaslovu (*dogajanje v sobi psihoanalitika*). Avtorica začenja esej s posebno situacijo, ki je značilna za psihoanalitično zdravljenje: osebi se redno dobivata v sobi, kjer ena – predvsem govori, poslušaja pa – predvsem druga, namen tega procesa pa je priklicati na dan nezavedno. Nakar nas seznanja s tem, kako je Freud v svojem kliničnem delu odkril pomemben dejavnik psihičnega življenja s pomočjo hipnoze in pozneje sugestije, dokler ni na koncu – tudi na prošnjo pacientke, naj jo vendar pusti svobodno razmišljati – začel uporabljati metodo prostih asociacij. Da bi omogočil popolno svobodo mišljenja, je Freud uvedel v metodo to, kar imenujemo zunanje specifike terapije, in sicer rabo kavča, odsotnost prisil, ritem in točno določeno trajanje seans, položaj analitika, ki sedi za pacientom, skratka vse, kar zadeva ureditev *settinga* in ki v analitičnem odnosu pripomore k pojavu dveh nezavednih procesov, in sicer pacientov transfer ter analitikov kontratransfer. Prvi označuje to, da pacient prenaša na analitika občutke in čustva, ki jih je v preteklosti občutil do sebi pomembnih ljudi, kar mu bo omogočalo, da bo v odnosu z analitikom doživel novo emotivno izkušnjo. Kontratransfer pa izhaja iz emotivnega odziva, ki jih čustva in občutki, ki jih pacient projicira na analitika, vzbujajo v slednjem. Tudi ta odziv spada v nezavedno in je pri zdravljenju izredno koristen, kadar analitiku uspe razbrati ga skozi samoanalizo. Tudi sanje so temeljnega pomena za odkrivanje nezavednega, kajti dejansko so uresničitev želje, ki jo je zavedni del cenzuriral. Pri njihovi razlagi naletimo na različne vrste obramb, ki so vsakdanji kruh psihoanalitičnega dela. Obrambni mehanizmi lahko privedejo celo do prekinitve zdravljenja. Prav zaradi tega je izredno pomembno, da se jih lotimo ob pravem času.

S. Boban zaključuje prispevek z opozorilom na prostorsko-časovne dejavnike, ki omogočajo, da se vzpostavi psihoanalitično vzdušje: stabilno, prijetno okolje, ki ne dopušča zunanjih vplivov. Seanse potekajo v vnaprej določenem ritmu in trajanju ter se odvijajo ob vedno isti uri. Psihoanalitikova drža pa mora jamčiti za nevtralnost in biti, v kolikor je to mogoče, anonimna, da pacient ne more priti do podatkov o njegovem privatnem življenju. Psihoanalitik se mora držati pravila vzdržnosti oz. abstinence.

Zakaj pacienti pridejo v psihoanalizo se sprašuje Tamara Šoškić v drugem prispevku in pri tem navaja nič koliko psihičnih in somatskih simptomov, nadaljuje pa z dodatnim vprašanjem, čemu pacienti vztrajajo pri zdravljenju, ki lahko traja tudi več let. Razlog je v transfernem odnosu, ki ga pacient gradi skupaj s psihoanalitikom, ki zna s pomočjo empatije razumeti pacientove težave, dojeti njegove občutke in čustva ter postati v njegovih očeh tisti, ki mu bo pomagal, da se bo spremenil. Avtorica omenja preverbalni spomin, ki poteka na nezavednem nivoju v prvih mesecih življenja in ki ustvari temeljno zaupanje in konstantnost objekta. Preverbalni spomin se vključi v teku psihoanalitične terapije in omogoča pacientu, da išče spremembo, ki bi mu pomagala premagati čustveno pomanjkanje, ki ga je doživel med svojimi prvimi izkušnjami z materjo. Psihoanalitik mora torej prevzeti nase vlogo transformacijskega objekta, ki pomaga pacientu, da osvoji to, česar prej ni imel. Jasno je torej, zakaj je psihoanalitični proces tako dolgotrajen, zahteven in težak. Analitik mora namreč med analizo vzpostaviti okolje, kakršnega pacient prej nikoli ni imel, kar je omejevalo njegovo emotivno rast. Šoškić povzame nekatere pojme angleškega psihoanalitika D. W. Winnicotta kot pomen okolja, ki nudi *holding*, katerega predstavlja dovolj dobra mati, ki omogoča otroku, da doživlja najprej popolno, potem pa relativno odvisnost in nazadnje lahko končno doseže neodvisnost.

Sledi prispevek Olega Filipovića *Psihoanaliza kot nova čustvena izkušnja*, kajti v odnosu med pacientom in analitikom je nekaj antičnega, poznanega, ki vstopi v transfer, a hkrati tudi nekaj popolnoma novega. Novost uvede analitik sam

bodisi s svojo sposobnostjo poslušanja, z navajanjem tega, kar je pacient rekel in doživel, kot tudi - kadar nastopi pravi trenutek za to - s sposobnostjo vračanja lastnega pojmovanja tega, kar se dogaja v pacientu in v medsebojnem odnosu med njima. Za veliko pacientov je dejstvo, da jih nekdo razume in upošteva, ne sodi, vendar sprejema take, kot so, edinstvena izkušnja v življenju. Filipović omenja nič koliko izredno zanimivih primerov pacientov z narcistično motnjo, pri katerih je proces osamosvajanja od staršev, zlasti od dominantne matere, zelo počasen, naporen in traja leta analize, v teku katerih je analitik edina oporna točka nad vse šibkega in krhkega pacienta. Psihoanalitik mora biti sposoben občutiti njegovo bolečino, ne da bi mu to spodneslo tla pod nogami, kar sicer doživlja pacient, le tako bosta lahko skupaj raziskovala globine trpljenja in priplavala nazaj na površje. Ko se začne pacient duševno razvijati, se obenem ošibi tudi idealizacija staršev, postane tako dovetnejši in sposobnejši razvijanja zdravih vidikov svoje osebnosti. Proti koncu analitične terapije oz. po dokončanem zdravljenju pacienti uporabljajo psihoanalitika kot notranji glas, ki pomaga v nekaterih okoliščinah brzdati občutek strahu, jih podpira in spodbuja, da najdejo najboljšo rešitev.

Lilija Varjačić-Rajko si je zadala zahtevno nalogo, in sicer govoriti *O nezavednem*, kar je tudi glavna tema psihoanalitičnih raziskav s Freudom na čelu. Nezavedno vdre v zavest v govornih in pisnih napakah, v nepravilnem ravnanju, spominih, humorju in sanjah. Avtorica navaja značilnosti nezavednega in njegove mehanizme. Do delčkov nezavednega, ki pokukajo v zavest, pridemo s pomočjo asociacij, prostih in na temo. V strukturnem modelu duševnosti, ki ga je razvil v letu 1923, Freud razlikuje tri strukture: ono, jaz in nadjaz. Le del jaza deluje na ravni zavesti, medtem ko je vse drugo nezavedno. Nadjaz sloni na introjkciji ojdipovskih starševskih likov in na prepovedi incesta skozi kastracijsko bojazen ali tesnobo. Nadjaz je namreč tisti, ki podeduje ojdipov kompleks in vzbudi v človeku občutek krivde, kadar naredi nekaj proti svoji zavesti.

Avtorica se podrobno ukvarja z ojdipovim kompleksom, ki spodbuja otrokovo radovednost in željo po spoznavanju, in ki se končno razreši, ko otrok ugotovi, da nima starševskih roditeljskih sposobnosti, in da obstajajo tako spolne kot tudi generacijske razlike med njim in starši. Po teorizaciji Melanie Klein, bi se ojdipov kompleks pojavil zelo zgodaj, odpoved bi sovpadala z osvojitvijo depresivnega položaja pri petih-šestih mesecih življenja, ki sledi paranoidno-shizoidni poziciji, ko je za dojenčka svet razdeljen na dobre in slabe razcepljene objekte in je pod vplivom razcepljenosti.

Avtorica na nazoren in prijeten način s pomočjo ruske bajke ponazori, kako delujeta razcep in projekcija. Pripoveduje o lisici, ki med begom pred psom pade v brlog, zatem sprašuje dele telesa, kako so ji ti pomagali pri begu. Prisluhne očem, ušesom in tacam (tu vidimo razcepitev telesa in projekcijo njegovih delov v zunanji svet; obravnavajo se kot nekaj zunanjega in so idealizirani kot nekaj dobrega in koristnega), ki vsak zase trdijo, da so vsak po svoje pripomogli k begu. Rep pravi, da je stalno mahal, da bi spodil psa. Vendar mu lisica ne verjame in ga kara, da se je v resnici oprijemal vsakega grma, da bi upočasnil tek, zato ga vrže iz brloga. Pes ga zgrabi in povleče lisico iz brloga (projekcija sovraštva v razcepljeni objekt, in izločitev le-tega v lastno škodo).

Sledi kratka obrazložitev pojmov D. W. Winnicotta o zgodnjem otrokovem razvoju in raziskavah na področju nevroznanosti, ki potrjujejo različne psihoanalitične teze glede prvih trenutkov otrokovega življenja. Dogodki iz te življenjske dobe spadajo v implicitni spomin.

Goran Babić se ukvarja z *Ojdipovim kompleksom*, ki je po Freudovem mnenju povsod prisoten ne glede na zgodovinsko obdobje ali kulturo. Babić razlaga mit jasno in natančno, ponazori otrokov duševni razvoj v odnosu z njim. Otrok mora najprej prepoznati starše kot par z lastnim spolnim življenjem, kar ga prisili, da se odreče izključni posesti matere in se tako sooči z izgubo. S pomočjo tega premika v psihičnem svetu otrok osvoji še en pomemben dosežek, in sicer prepoznavanje razlike v odnosu med in s starši. Med staršema gre namreč za spolno in roditeljsko razmerje, kar pa ne velja za odnos z otrokom, ki tako občuti zavist in tekmovalnost do enega od staršev zaradi predanosti in prednosti, ki ju soprog posveča drugi oz. drugemu. Ustvari se tako trikotnik, ki omejuje otrokov notranji svet, a mu hkrati mogoča, da gleda na okolje z nove perspektive, da opazuje medsebojno dogajanje med in s starši. Tako se otrok premakne iz faze odvisnosti od matere oz. skrbnika prav s pomočje očeta oz. njegove funkcije tretje osebe, ki daje prosto pot simbolizaciji in razbije enotnost matere-otroka. Očetovska avtoriteta je porok za zakon, ki prepoveduje otroku, da bi spolno občeval z materjo, saj ima le-ta drug predmet poželenja – očeta. Babić se osredotoča na pomen falusa in na kastracijsko grožnjo, ki privede otroka do odpovedi incestuoznemu objektu in s tem daje možnost, da najde drugje neincestuozen predmet poželenja.

V končnem delu svojega prispevka Babić poudarja, kako pomemben je za pozitivno razrešitev ojdipovega kompleksa kakovosten odnos med otrokom in starši, ki se gradi s samega začetka življenja. Če je otrok imel možnost introjicirati kakovosten predmet, mu bo to pomagalo –bodisi kadar se bo soočal z ojdipovim kompleksom kot pri gradnji lastne identitete –, da bo dosegel temeljno zaupanje v ljudi in lahko razvil kreativno, vitalno seksualnost.

Dragan Josić začenja svoj prispevek z Winnicottovim citatom, češ da so nekateri ljudje sicer dobro vključeni v zelo konkretno realnost, vendar niso v stiku s svojim notranjim svetom, zato ne morejo ustvarjalno doživljati vsakdanjosti. Josić imenuje tako osebo *Logični človek*, kar je tudi naslov njegovega prispevka. Tak človek naj bi uporabljal razum, ki je ponavadi dobro razvit, da bi realnost, ki ga obkroža, opazoval skozi svojo formalno logiko, ki sloni na konkretnem razmišljanju. Emotivno-afektivni del njegovega notranjega sveta naj bi bil pa izredno pomanjkljiv, zato ni sposoben ustvarjalnega stika z okoljem. Posledica tega je občutek nepopolnosti in prekrivanje določene praznine v življenju z lažno podobo, ki se navzven zdi lahko tudi uspešna, vendar je brez docela doživetih občutkov. Logični človek hlepi po skrajnih občutkih, s pomočjo katerih se počuti živega kakor na primer pri nekaterih športih ali pa pri hlepenju po oblasti in materialnem bogastvu. Josić označuje take ljudi kot nadute in avtoritarne, saj izrabljajo svoj položaj s podrejenimi na delovnem mestu in so destruktivni tudi v odnosu s sorodniki, celo s svojimi otroki, ker skušajo izbrisati čustva in občutke iz svojega notranjega, a hkrati tudi iz sveta, ki jih obkroža. Njihove težave (in težave tistih, ki imajo z njimi opravka!) izhajajo iz precepa med umskim razvojem – intelektualizacija je njihova glavna obramba – in emotivno revščino.

Obstaja še drug tip človeka, ki naj bi po Josićovem mnenju spadal v skupino logičnega človeka, in sicer tip „oprostite, če sem živ“, ki v sočloveku vzbuja najprej željo, da bi mu priskočil na pomoč, potem pa zavrnitev, kajti njegovo samopomilovanje se stopnjuje. Tedaj se »logičen človek« umakne in s tem povzroči v drugih občutek krivde, ki se spremeni v neko igro z okovi, ki bi jo pravzaprav lahko označili kot sadomazohistično.

Sintetično, lahko rečemo, da logičen človek naleti na velike ovire v procesu ločevanja, kajti pred tem ni nikoli občutil, da obstaja kot individuum, kar predpostavlja obstoj enotnosti duše in telesa, v kateri se medsebojno nastanita ena v drugem. Kadar te enotnosti ni, nastane praznina, ki jo skuša človek patološko zapolniti s pretirano intelektualizacijo.

Sarajlić Vuković v svojem prispevku *Nevidne rane* govori o *psihoanalizi in psihotravmi*, kot je navedeno v podnaslovu. Avtorica se sklicuje na roman M. Prousta *Iskanje izgubljenega časa*, v katerem glavna oseba skozi čutno obujanje spominov iz otroštva podoživlja v sedanosti vidike iz preteklosti. Sarajlić Vuković zasledi tu analogijo s psihoanalitičnim zdravljenjem zaradi izredne pozornosti na čutnosti, ki vzpostavi vodilno nit med preteklostjo in sedanostjo, med resničnostjo in domišljijo tega, kar je bilo, in tega, kar se dogaja v sedanosti, kar privede do nove emotivne izkušnje.

Sledi jedrnata predstavitev Freudove teorije travme od prvih teoretičnih pojmov, ko je bilo za Freuda spolno zapeljevanje, do katerega naj bi resnično prišlo v otroštvu, vzrok za nevrozo, vse do nadaljnega teoretičnega konstrukta s prenosom spolnih gonov na domišljijsko področje, in ne več v realnost. Kateri koli gon se spremeni v travmo, kadar postane tako močan, da prekorači zaščitno mejo, navadno obrambo vsakega človeka, ki pa se razlikuje po kakovosti in za katero jamči *holding* okolja. Kadar okolje ne pomaga pri integraciji pretiranih čustvenih dražljajev v izkušnji, ki jo je mogoče doživeti, postanejo ti nevzdržni in povzročijo različne psihopatološke klinične slike. Tako je mogoče opaziti v odraslih ljudeh, ki so doživeli izredno travmatične dogodke, posttravmatsko stresno motnjo.

Če hud travmatičen dogodek pretrese človekov vsakdan, postane življenje nevarno in povsem nepredvidljivo, že samo preživetje je v nevarnosti. Zruši se tudi človeko zaznavanje časa, ki doživlja dogodek navadno v sedanosti, vendar uporabi preteklo izkušnjo, da bi obvladal stanje, in tako prehiteva tudi prihodnost. Miselni proces obsega torej hkrati tri čase našega življenja: preteklost, sedanost in prihodnost. Razen v času pa se mora človek znati tudi v prostoru, v določenem kontekstu, za katerega jamči obstoj drugega človeka, ki ima nalogo, da zagotavlja prepoznavanje in gotovost, ki izhajata iz okolja, ki mora biti sposobno obvladati njegova čustva in njegov nemir. Travma razruši časovno nepretrganost in gotovost sveta, ki nas obkroža, ki ne more biti več v potrdilo za občutek obstoja.

Med psihoanalitičnim zdravljenjem travmatizirani pacienti znova osvojijo sposobnost mišljenja in se počutijo aktivni del odnosa, ki ga gradijo skupaj s psihoanalitikom, v katerem tudi molk pridobi poseben pomen, saj ga pacient doživlja z nekom, ki ga zna osmisлити, kakor izhaja iz dveh opisanih kliničnih primerov.

V svojem delu Sanja Borovečki-Jakovljevič s pomenljivim naslovom *Očetje, kje ste?* razmišlja o pomenu očetovskega lika pri otrokovem razvoju. Začenja prispevek s kratkim opisom petih kliničnih primerov, v katerih je patologija vezana na očetovo odsotnost, ki je popolna ali pa le telesna oz. duševna, ker je zapustil družino ali pa ga je partnerka oddaljila oziroma dovolil ji je, da je to storila.

Splošno znano je, da je starševski poklic najtežji na svetu, res pa je tudi, da je otrokovo življenje brez starša dokaj bedno. A kako lahko človek sploh pride do emotivnih in kognitivnih sprememb, ki omogočajo, da postane splošno dober starš? Če po eni strani meseci nosečnosti, ki s samega začetka s sabo prinesejo znatne vidne fizične spremembe, ženski olajšajo postopno prilagajanje k prisotnosti in potrebam otroka tudi zaradi njune telesne povezave – navaja

avtorica – mora po drugi strani moški ponovno odkriti neko jasno spolno identiteto, da lahko prenaša spolne razlike. Razen tega bi se moral pripraviti na novo očetovsko vlogo tako, da bi spet privlekel na površje zadovoljive izkušnje, ki jih je doživel v svojem življenju, in z njimi povezana čustva; moral bi se naučiti obvladati napadalnost in zavist, da lahko novemu paru materi-otroku nudi občutek varnosti in temeljno zaupanje. Lahko torej trdimo, da sloni nova starševska vloga na ogromnem številu identifikacij, ki se med sabo križajo, se postopoma razvijajo vzporedno z otrokovo rastjo in so pod transgeneracijskim vplivom.

Avtorica omenja tudi vlogo ojdipovega kompleksa, temeljnega mejnika psihoanalize, čigar pomen se je v teku let primerno zmanjšal in ni več edini vzrok za izbruh nevrotične bolezni. Otroški psihoanalitiki so namreč opozorili na predhodno obdobje, pregenitalno fazo psihospolnega razvoja, ki nedvomno vpliva na pojav ojdipovega kompleksa in na njegovo razrešitev med puberteto. Med to fazo, za katero je značilen privilegiran odnos med materjo in otrokom, igra oče posredno, na prvi pogled stransko, vendar ključno vlogo. Spodbujati mora otrokovo postopno ločitev od matere s svojo vlogo tretjega, oziroma kot povezava z zunanjim svetom. Gre tu za svet, ki ga otrok postopoma spoznava skozi igro gibov skupaj z očetom, ki je veliko razburljivejša od materine. Pri procesu predstavljanja očeta igra mati pglavitno vlogo ne samo zato, ker spodbuja izmenjave med protagonistoma, a tudi ker že od same nosečnosti ponovno pridobi svoj interioriziran očetovski lik, in sicer lik tistega miselnega očeta, ki ji, če je dovolj pozitiven, pomaga, da nudi konkreten prostor realnemu otrokovemu očetu. Jasno je tu, kako je zapleten razvoj preojdipovske faze s procesi, ki so osnova za ponotranjenje očetovske figure in ločitve otroka od matere. Vse to je treba ponovno vzeti v poštev, ko se pri približno treh letih pojavi ojdipov kompleks, ki v otroku povzroči jasno čustveno preferenco do starša nasprotnega spola in tekmovalnost do istospolnega starša. Če je prejšnja faza potekala zadovoljivo za otrokovo duševno rast, se bo ojdipov kompleks razrešil naravno, drugače pa bodo ostale ovire, ki bodo pogojevale njegov nadaljnji razvoj. Posebno zanimiva je revizija ojdipovega kompleksa, o kateri piše avtorica nanašajoč se na postfreudovsko psihoanalitično literaturo, ki opozarja na nasilje, ki ga je utrpel otrok Ojdip, kar je močno pogojevalo njegovo življenje. Njegov izvor pa je treba iskati pri očetu Laju, ki je s sinom grdo ravnal, a je bil tudi sam maltretiran: adoptivni starši naj ne bi popolnoma sprejeli otroka s pohabljenimi stopali, kar naj bi ju stalno spominjalo na njuno nesposobnost starševstva, kakor trdi H. Groen-Prakken, ki jo avtorica citira. Skratka, uprizorjen je tu Ojdip kot žrtev transgeneracijske travme, ki je torej nesposoben ločiti se in ločevati, če vzamemo v poštev tudi usodo hčerke Antigone.

Kako psihoanaliza razumeva družbene pojave? Na to vprašanje odgovarja Eduard Klain z zanj značilno zanesljivostjo, ugotavlja namreč, da je psihoanaliza individualna psihoterapija, vendar je obenem tudi teorija osebnosti, razvoja in objektivnih odnosov bodisi v družini kot tudi v skupinah. Družina je prva skupina, v kateri otrok raste, znan je vpliv, ki ga ima na njegov razvoj. Prve izmenjave z materjo bodo vplivale na celotno otrokovo življenje. Družina lahko spodbuja ali zavira emotivni razvoj otroka, zlasti ko gre za tako imenovane disfunkcionalne družine, v katerih vlada nesloga, nerazumevanje in alkohol. V večjih družinah, ki jih lahko označimo kot plemenske, se ponavadi ne izražajo pozitivna, vendar le agresivna čustva. Pride tako do transgeneracijske nesposobnosti izražanja čustev, ki se bo prenesla tudi na druge skupine, v katerih živi oseba s temi težavami. V družinah z več otroki pride pogosto do precejšnje tekmovalnosti, ki doseže svoj višek v bojih za dediščino. Pomembno je opozoriti na dejstvo, da posameznik prenese ponavadi odnose, ki jih ima v družini, tudi na druge skupine, s katerimi pride v teku svojega življenja v stik, kakor na primer na delovno skupino. Dandanes je prevladujoč občutek v ljudeh nemoč. Klain se v svojem besedilu ukvarja z nagonom sovraštva, uničevanja in ubijanja, to je z destruktivnim nagonom, kot je nagon smrti. Ker gre za nagon, ki ga je težko tolerirati, ga posameznik projicira na druge. Hudo je, kadar postanemo predmet tega nagona, kakor se dogaja v družinah, kadar oče prenese na svoje otroke frustracije in ponižanja, ki jih prenaša na delovnem mestu.

Zadnji del tega dragocenega prispevka zadeva psihično travmo, ki jo je povzročil izreden zunanji dogodek, kot je na primer vojna. Avtor je namreč dolgo preučeval borce vojne v nekdanji Jugoslaviji, pri katerih je bilo glavno čustvo destruktivna agresivnost, ki se je izražala tudi v družinah, še posebno do lastnih otrok. Tako so se borci skušali izogniti samomorilski težnji, ugotavlja Klain. Avtor preleti različne zgodovinske dogodke, ki so se zgodili na Balkanskem polotoku, vzame v poštev problem medgeneracijskega prenosa čustev in travm, posplošitve sovraštva in maščevanja ter zaključí prispevek z opisom izkušnje s skupinami sprave, ki niso bile zelo uspešne, tako da lahko polnopravno trdi, da je sprava izredno težek in dolgotrajen proces. Psihoanaliza lahko sicer pomaga žrtvam množičnih pobojev, zdravi otroke padlih, vendar, trdi Klain, ne more veliko narediti za to, da ustavi uničevalne procese v družbi, jih prepreči ali preusmeri.

Kaj naj povem glede zadnjega eseja, ki je kljub temu, da obravnava težke teme, lahkoten, a hkrati prodoren, napisan enostavno, jasno, vendar poglobljeno, da vzbudi pozornost in zanimanje tako strokovnjakov kakor tudi radovednost bralcev nasploh?

Naslov zadnjega prispevka je *Psihoanaliza in naš čas*. Avtor je Stanislav Matačić, predsednik hrvaškega psihoanalitičnega društva *Hrvatsko Psihoanalitičko Društvo*. Lahko le trdimo, da so v njem razčlenjeni znanstveni, nravstveni in etični pojmi, ki so vodilo v poklicu in življenju, zato bi recenzija dela zahtevala prostor in čas zase. Da pa ne bomo prekoračili meja, ki smo si jih zastavili, bi povedala le, da Matačić v odličnem pisateljskem slogu predstavi zgodovinsko-kulturni okvir, v katerem se je rodila psihoanaliza, in to naredi lahkotno, skorajda mimogrede. Prideta tako na dan na zelo živ način tista družba in tisti *Zeitgeist*, v katerih se je histerija lahko izražala in kazala kot stična točka med nevrologijo in psihiatrijo, kar je omogočilo Freudu, da je v kliničnem delu odkril nezavedno in posledično zdravljenje, osvojil in razvil katarzično terapijo, ki jo je prej uporabljal J. Breuer. Psihoanaliza se je potem stalno razvijala, nekateri temeljni elementi pa so ostali nespremenjeni kakor pomen transferja, ki se izoblikuje v teku zdravljenja.

Matačić se nato pomakne na značilnosti naše zahodne civilizacije v izjemno izvorni, a splošno sprejemljivi psihoanalitični luči. Razmišlja nad pomenom, ki ga dandanes sredstva množičnega obveščanja imajo v življenju vsakega posameznika, kajti nudijo informacije, torej nenehen tek za osvojitve novega, ki ima prednost pred starim. Informacije pogosto napačno zamenjamo z znanjem, v resnici pa informacije znanje le ovirajo. Vladata tržni fenomen in prekomerna agresivnost, oblečena v odločnost, cilj pa je dejansko prodajati proizvod ne glede na to, za kaj sploh gre, morebiti celo kot „znanost“. Očividna je tendenca zanikati vlogo čustev, medtem ko kraljujejo občutki, ki naj bi potrjevali obstoj, tako da je dominantna psihična patologija prav *borderline* oziroma mejna osebnostna struktura, med obrambni mehanizmi pa prevladuje razcep osebnosti.

Naša kultura ima tendenco zanikati razliko med realnostjo in domišljijo; Matačić to ponazori z vsakdanjo rabo številnih oksimoronov. Dovolj je, da omenimo virtualno stvarnost, v kateri je virtualnost simulacija stvarnosti, govoriti bi bilo torej treba o virtualnosti na eni strani in na drugi o stvarnosti, v kateri živimo.

Matačić piše v nadaljnjem o perverzijah, ki vladajo v današnji družbi, poudarja pri tem, kako psihoanaliza dandanes prepoznava perverzno jedro v tisti vrsti odnosa, ki ga subjekt ima z objektom, kadar ga obravnava kot mrtvega, in torej izpostavljenega uničevalnim vzgibom, ki so lahko tudi zakrinkani z libidno-seksualnimi goni. Avtor na zelo razčlenjen način obravnava pornografijo in pedofilijo ter opozarja na to, koliko je ljudi, ki so nesposobni prepoznati nežnost, tudi v odnosu z otrokom, in jo zamenjajo za bolešno strast.

Ko se povrne k narcistični motnji osebnosti avtor ugotavlja, kako je ta prisotna v pacientih, ki danes iščejo pomoči pri psihoanalitiku, z razliko od perverznejšev, ki pa ne trpijo, ker bolečino, ki jo sicer zanikajo, povzročajo v človeku, ki je predmet njihovega zanimanja. Sredstva množičnega obveščanja vsekakor poostrujejo narcizem posameznika, zato je mogoče opaziti krčevito hlepenje po slavi tudi za ceno banalizacije znanja in znanosti, kakor se dogaja v številnih televizijskih programih, v katerih nastopajo strokovnjaki, ki odgovarjajo na vprašanja na katero koli temo. Pomembno je, da psihoanalitik obdrži med seanso svojo pozornost, v tišini posluša, kar mu pacient govori in to se dogaja v okolju, v katerem je zasebnost zajamčena. Kakor poudarja Matačić, je vloga psihoanalize namreč vedno in samo pomagati človeku, da ponovno pridobi sposobnost premišljanja in ustvari nekaj resničnega, občutenega in doživetega v odnosu s sočlovekom, v odnosu kjer čuti, da se sprejema in spoštuje razlike in meje, življenje in smrt.

Prispevek je bogat s kliničnimi primeri kot tudi z drugimi, ki segajo od filmov do književnosti, od gledališča do televizije. Ti primeri pojasnujejo besedilo, odpirajo nova obzorja in vzbujajo v bralcu pozornost in radovednost.